

## PRAWNO–KARNA OCHRONA I REALIZACJA PRAW DZIECKA NA UKRAINIE

Prof. dr hab. Viktor Hryshchuk

Lwowski Państwowy Uniwersytet Spraw Wewnętrznych  
e-mail: [vkhryshchuk@gmail.com](mailto:vkhryshchuk@gmail.com); <https://orcid.org/0000-0002-6781-9243>

**Streszczenie.** Autor na podstawie obowiązującego prawa ukraińskiego konsekwentnie rozważa cztery następujące zagadnienia: 1) znaczenie ochrony prawnej i prawo-karnej, a także zabezpieczenie praw dziecka; 2) akty międzynarodowe i akty normatywne Ukrainy w sprawie zabezpieczenia prawnego i ochrony praw dziecka; 3) obecny Kodeks karny Ukrainy w sprawie ochrony i zapewnienia praw dziecka; 4) kierunki i środki zwalczania przestępstw przeciwko dziecku.

**Słowa kluczowe:** prawo, prawa człowieka, prawa dziecka, ochrona prawno-karna i realizacja praw dziecka, ochrona prawno-karna i realizacja praw dziecka na Ukrainie

Dzieciństwo jest najważniejszym okresem w życiu człowieka. W dzieciństwie bowiem zakładane są podstawy osobowości człowieka, kształtuje się system wartości moralnych i cechy charakteru. Będąc państwem socjalnym i demokratycznym, które zmierza ku integracji europejskiej, Ukraina dba o prawa i interesy dzieci, stwarzając warunki do ich normalnego rozwoju oraz określając sposoby, w tym także karno-prawne, na zwalczanie istniejących problemów w zabezpieczeniu normalnego rozwoju dziecka.

Od czasu zdobycia niepodległości państwo ukraińskie stale podejmuje środki w celu kształtowania, realizacji i wzmocnienia polityki w zakresie ochrony praw i wolności dziecka, w oparciu o system międzynarodowych przepisów prawnych, dotyczących ochrony praw dziecka. We współczesnej Ukrainie ochrona praw dziecka, które pojmowane jest jako pełnowartościowy obywatel, rozpatruje się w kontekście bezpieczeństwa wewnętrznego. Bezpieczeństwo wewnętrzne jest z kolei priorytetem ochrony karno-prawnej i składową częścią polityki karno-prawnej. Polega bowiem na stabilności społeczeństwa, które bazuje na demokratycznym rozwoju państwa. Bezpieczeństwo narodowe obejmuje trzy podmioty: człowieka, społeczeństwo i państwo. Bezpieczeństwo dziecka to wizytówka państwa, od niego zależy jego przyszłość. Dlatego też ochrona karno-prawna dziecka powinna

stać się głównym zadaniem kraju, tym bardziej, jeśli państwo dąży do członkostwa w Unii Europejskiej.

## 1. MIĘDZYNARODOWE I KRAJOWE AKTY NORMATYWNE W ZAKRESIE OCHRONY PRAWNEJ I REALIZACJI PRAW DZIECKA

Status prawny dziecka regulowany jest następującymi aktami normatywnymi: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948 r.)<sup>1</sup>, Deklaracja Praw Dziecka (1959 r.)<sup>2</sup>, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1966 r.)<sup>3</sup>, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych (1966 r.)<sup>4</sup>, Konwencja o Prawach Dziecka (1989 r.)<sup>5</sup>, Europejska Konwencja o Statusie Prawnym Dziecka Pozamałżeńskiego (1975 r.)<sup>6</sup>.

Deklaracja Praw Dziecka, którą Ukraina ratyfikowała, stanowi, że „dziecko, z powodu niedojrzałości fizycznej i umysłowej wymaga szczególnej opieki i troski, a także odpowiedniej opieki prawnej, zarówno przed urodzeniem, jak i po urodzeniu”.

Ustrojodawca w Konstytucji Ukrainy<sup>7</sup> stwierdza, że „człowiek, jego życie i zdrowie, nietykalność i bezpieczeństwo są na Ukrainie najwyższymi wartościami społecznymi” (art. 3). Ochrona praw dziecka jest priorytetem rozwiniętego państwa prawnego. „Rodzina, dziecko, macierzyństwo i ojcostwo znajdują się pod ochroną państwa” (art. 51 KU), zaś „wszelka przemoc wobec dziecka lub jego wyzysk są ścigane prawem” (art. 52 KU). Ustrojodawca podkreśla, iż „nikt nie może zostać poddany torturom, okrutnemu, nieludzkiemu albo poniżającemu jego godność traktowaniu lub karaniu” (art. 28 KU).

Na podstawie Konstytucji Ukrainy i Konwencji ONZ o Prawach Dziecka na Ukrainie została przyjęta ustawa o ochronie dzieciństwa, która określa ochronę dzieciństwa strategicznym priorytetem ogólnonarodowym, i w celu zapewnienia realizacji praw dziecka w zakresie życia, opieki zdrowotnej,

<sup>1</sup> Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Paryż (10.12.1948), w: *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, oprac. A. Przyborowska-Klimczak, Oficyna Wydawnicza Verba, Lublin 2006, s. 134–38.

<sup>2</sup> Deklaracja Praw Dziecka, Nowy Jork (20.11.1959), w: *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, oprac. P.J. Jaros, M. Michalak, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2015, s. 46.

<sup>3</sup> Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Nowy Jork (16.12.1966), Dz. U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167.

<sup>4</sup> Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Nowy Jork (16.12.1966), Dz. U. z 1977 r., Nr 38, poz. 169.

<sup>5</sup> Konwencja o Prawach Dziecka, Nowy Jork (20.11.1989), Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526.

<sup>6</sup> Europejska Konwencja o Statusie Prawnym Dziecka Pozamałżeńskiego, Strasburg (15.10.1975), Dz. U. z 1999 r., Nr 79, poz. 888.

<sup>7</sup> Konstytucja Ukrainy (28.06.1996), „Uriadowyj Kurier”, nr 129–30 [dalej cyt.: KU].

edukacji, opieki socjalnej i wszechstronnego rozwoju wytycza również główne zasady polityki państwowej.

Ustawodawca w art. 10 ustawy o ochronie dzieciństwa stanowi, że każde dziecko ma zagwarantowane prawo do wolności, nietykalności osobistej i ochrony godności. Państwo realizuje ochronę dziecka od: a) wszelkich form przemocy fizycznej i psychicznej, obrażenia, niedbałego i okrutnego zachowania, wykorzystywania, w tym także seksualnego, zwłaszcza ze strony rodziców albo osób, które ich zastępują; b) wciągnięcia w działalność przestępczą, zażywania alkoholu, środków narkotycznych i substancji psychotropowych; c) zaangażowania dzieci w religijne organizacje ekstremistyczne, grupy kultowe wpływu psychologicznego, jej wykorzystywania do stworzenia i rozpowszechnienia materiałów pornograficznych, zmuszania do prostytucji, żebrów, łazęgowania, wciągnięcia do gier hazardowych itp. Zgodnie z art. 12 cytowanej ustawy rodzice lub osoby, które ich zastępują, ponoszą odpowiedzialność za naruszenie i ograniczenie interesów prawnych dziecka, opiekę zdrowotną, rozwój fizyczny i duchowny, edukację, a niewykonanie lub uchylenie od wykonania obowiązków rodzicielskich podlega sankcjom.

## 2. OCHRONA PRAW DZIECKA W OBOWIĄZUJĄCYM KODEKSIE KARNYM

Ukraina przeżywa wzrost aktywności kryminalnej, terroryzmu, ekstremizmu, konfliktów politycznych, istniejących negatywnych zjawisk społecznych, takich jak bezrobocie, inflacja, zubożenie ludności, nasilenie przestępczości. W związku z tym szczególnej aktualności nabiera kwestia obrony praw i wolności dzieci.

System przeciwdziałania przestępstwom przeciwko dzieciom składa się z różnych przedsięwzięć o charakterze socjalnym, gospodarczym, ideologicznym, psychologicznym, pedagogicznym, prawnym i karno-prawnym. Przedsięwzięcia o charakterze karno-prawnym prowadzone są w kilku kierunkach. Po pierwsze, jest to ochrona dziecka od kryminalnego wpływu osób trzecich i środowiska społecznego (bliskich krewnych i innych pełnoletnich osób), po drugie – dyferencjacja i indywidualizacja odpowiedzialności karnej osób nieletnich, w tym osób małoletnich, zaś po trzecie – stosowanie przewidzianych prawem kar w stosunku do osób, które popełniły przestępstwa, a których ofiarą było dziecko.

Obrona praw dziecka na Ukrainie jest kwestią interdyscyplinarną, która obejmuje ochronę karno-prawną, tytułem państwowej ochrony w tych sytuacjach, w których inne formy ochrony (cywilno-prawna, administracyjno-prawna, dyscyplinarna, społeczno-moralna) nie zabezpieczają realnej ochrony praw dziecka.

Poza wymienionymi wyżej aktami normatywnymi w zakresie ochrony praw dziecka na Ukrainie obowiązują m.in.: Kodeks rodzinny Ukrainy<sup>8</sup>, ustawa z 23 maja 1991 r. o szkolnictwie, ustawa z 28 lutego 1991 r. o statusie i opiece socjalnej obywateli, którzy zostali poszkodowani na skutek katastrofy Czarnobylskiej, ustawa z 21 listopada 1992 r. o pomocy państwowej rodzinom z dziećmi, ustawa z 16 listopada 2000 r. o państwowych zasiłkach socjalnych inwalidom dzieciństwa i dzieciom-inwalidom, ustawa z 2 czerwca 2005 r. O podstawach ochrony społecznej obywateli i dzieci bezdomnych, ustawa z 13 stycznia 2005 r. o zapewnieniu warunków organizacyjno-prawnych ochrony społecznej dzieci-sierot i dzieci, pozbawionych opieki rodzicielskiej.

Ochrona karno-prawna dzieciństwa na Ukrainie ma na celu zapewnienie należytych warunków dla rozwoju dziecka. Bezpieczeństwo dziecka to taki jego stan, gdy wpływ jakichkolwiek czynników zewnętrznych lub wewnętrznych nie może wyrządzić dziecku szkody fizycznej, materialnej czy moralnej. Zgodnie z art. 1 Konwencji o Prawach Dziecka, „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem uzyskało pełnoletniość wcześniej.

Przeciwdziałanie przestępczości przeciwko prawom dziecka jest realizowane na podstawie przepisów ustawy o zapobieganiu przemocy w rodzinie i ustawy o ochronie dzieciństwa. Ustawa o zapobieganiu przemocy w rodzinie określa podstawy prawne i organizacyjne zapobiegania przemocy w rodzinie.

Obowiązujące prawo karne przewiduje 53 przestępstwa godzące bezpośrednio przeciwko prawom i interesom prawnym dziecka, które zostały przedstawione w następujących przepisach Kodeksu karnego<sup>9</sup>: umyślne morderstwo małoletniego dziecka (art. 115 ust. 2); umyślne morderstwo przez matkę swojego nowonarodzonego dziecka (art. 117); doprowadzenie do samobójstwa małoletnich (art. 120 ust. 3); zakażenie wirusem niedoboru odporności małoletniego czy inną nieuleczalną chorobą zakaźną (art. 130); zakażenia małoletniego chorobą weneryczną (art. 133 ust. 2); pozostawienie małoletniego w niebezpieczeństwie (art. 135 ust. 2–3); nieudzielenie pomocy małoletniemu (art. 136 ust. 2); nienależyte wykonanie obowiązków w zakresie ochrony życia i zdrowia dzieci (art. 137); nieprawne przeprowadzenie doświadczeń nad małoletnim (art. 142 ust. 2); przymusowe pobranie narządów od małoletniego (art. 144 ust. 2); nieprawne pozbawienie wolności albo porwanie małoletniego (art. 146 ust. 2); zatrzymanie małoletniego w charakterze zakładnika (art. 147 ust. 2); zamienienie dziecka (art. 148); sprzedaż lub przekazanie dziecka w inny odpłatny sposób (art. 149 ust. 2); eksploatacja dzieci (art. 150); zgwałcenie osoby nieletniej (art. 152 ust. 3); zgwałcenie osoby małoletniej (art. 152

<sup>8</sup> Simeynyy kodeks Ukrainy, „Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy” 2002, nr 21–22, s. 135.

<sup>9</sup> Kryminal’nyy kodeks Ukrainy, „Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy” 2001, nr 24–26, s. 131 [dalej cyt.: KK].

ust. 4); stosunek seksualny z osobą, która nie osiągnęła dojrzałości płciowej (art. 155); molestowanie nieletnich (art. 156); unikanie płacenia alimentów na własne dzieci (art. 164); złośliwe niewykonywanie zobowiązań w zakresie opieki nad dzieckiem lub osobą, dla której ustanowiono opiekę lub powiernictwo (art. 166); nadużycie władzy opiekuńczej (art. 167); ujawnienie tajemnicy adopcji (art. 168); nieprawne działania w zakresie adopcji (art. 169); złośliwe naruszenie przepisów prawnych w zakresie pracy osoby nieletniej (art. 172 ust. 2); narażenie na niebezpieczeństwo zdrowia osób nieletnich (art. 181 ust. 2); naruszenie prawa do edukacji (art. 183); niewłaściwe traktowanie zwierząt w obecności nieletniego (art. 299 ust. 2); zmuszanie nieletnich do udziału w tworzeniu dzieł propagujących kult przemocy (art. 300 ust. 3); sprzedaż nieletnim i zmuszanie nieletnich do udziału w tworzeniu dzieł pornograficznych (art. 300 ust. 2–3); zaangażowanie nieletniego do stworzenia lub utrzymywania miejsc rozpusty i sutenerstwa (art. 302 ust. 3); prostytutka lub zmuszanie czy zaangażowanie nieletniego do prostytucji (art. 303 ust. 3); wciągnięcie nieletnich w działalność przestępczą (art. 304); wciągnięcie nieletniego do nielegalnego obiegu środków narkotycznych (art. 307 ust. 3); nielegalna produkcja, zakup, przechowywanie środków narkotycznych bez celu sprzedaży z udziałem nieletniego (art. 309 ust. 3); nielegalne wprowadzanie do organizmu nieletniego środków narkotycznych, substancji psychotropowych lub innych (art. 314 ust. 3); skłonienie nieletniego do zażywania środków odurzających, substancji psychotropowych lub innych (art. 315 ust. 2); nielegalne publiczne używanie środków odurzających w miejscach przeznaczonych do przeprowadzenia imprez edukacyjnych, sportowych i kulturalnych (art. 316); zaangażowanie nieletniego w organizację lub prowadzenie miejsc do nielegalnego używania, produkcji i przygotowania środków odurzających (art. 317 ust. 2); zachęcanie nieletnich do używania dopingu (art. 323); nakłanianie nieletnich do używania substancji odurzających (art. 324); ludobójstwo – genocyd (art. 442 ust. 1).

Ustawodawca w art. 137 KK przewiduje odpowiedzialność za niewypełnienie obowiązków w zakresie ochrony życia i zdrowia dzieci. Przepięstwo to polega na niewykonaniu lub nienależytym wykonaniu przez osobę jej obowiązków zawodowych w zakresie ochrony życia i zdrowia osób nieletnich na skutek zaniedbania lub nierzetelnej postawy, które spowodowało znaczną szkodę zdrowiu poszkodowanych. Niewykonanie lub nienależyte wykonanie przez osobę jej obowiązków zawodowych w zakresie ochrony życia i zdrowia osób nieletnich może obejmować nieudzielenie bezpłatnej pomocy medycznej lub psychologicznej, nieprzeprowadzenie bezpłatnego protezowania dzieci-inwalidów, nieudzielenie niezbędnej pomocy dzieciom chorym na HIV lub inne ciężkie schorzenia nieuleczalne, zatrudnienie dzieci bez uprzedniego badania medycznego i opinii lekarskiej o braku przeciwwskazań do wykonywania określonej pracy, itp.

Odpowiedzialność za zamienienie dziecka została przewidziana w art. 148 KK. Za dziecko w analizowanym przepisie uważane jest niemowlę, czyli osoba, której nie potrafią zidentyfikować na podstawie zewnętrznych cech indywidualnych rodzice lub inni przedstawiciele prawni (np. zamienienie może wystąpić od razu po porodzie, zanim jeszcze matka zdążyła zapamiętać urodzone dziecko, lub przed przekazaniem dziecka ojcu w przypadku śmierci matki). Zgodnie z ustawą, cudzym uważane jest dziecko, które nie jest krewne dla winnej osoby. Osobą taką nie mogą być ojciec lub matka dziecka, nawet w sytuacji, w której jedno z nich mieszka oddzielnie od dziecka. Zamienienie dziecka to zazwyczaj zamiana jednego dziecka nowonarodzonego w szpitalu na inne lub zamiana jednego niemowlęcia na inne w domu dziecka. Przepięstwo takie obejmuje nie tylko zamienienie jednego dziecka na inne, lecz także zamienienie cudzego dziecka na własne (np. powodu stanu zdrowotnego). Zgoda rodziców (przedstawicieli ustawowych) jednego dziecka na jego zamianę nie zmienia istoty czynu, ponieważ przy tym nieuwzględniana jest wola innych rodziców (przedstawicieli ustawowych). Zamienienie się dziećmi za wzajemną zgodą rodziców i odpowiedniego uzasadnienia może być kwalifikowane na podstawie art. 149 ust. 2 jako realizacja nieprawnej umowy w odniesieniu do osoby nieletniej.

Ustawodawca w art. 150 KK przewiduje przestęstwa związane z eksploatacją dzieci. Zgodnie z Konwencją o Prawach Dziecka, dziecko potrzebuje szczególnej ochrony, troski i pomocy, w tym także należytej ochrony prawnej w celu wszechstronnego i harmonijnego rozwoju jego osobowości. Dziecko powinno dorastać w środowisku rodzinnym, w atmosferze szczęścia, miłości i przyjaźni. Wykorzystywanie dziecka znajduje się w wyraźnym przeciwieństwie do przywołanych przepisów. Na tym właśnie polega niebezpieczeństwo społeczne przestęstwa, przewidziane w art. 150 KK Ukrainy. Generalnie bowiem eksploatacja oznacza przywłaszczenie wyników materialnych pracy innego człowieka (zwłaszcza dochodu) przez właściciela środków produkcji. To znaczy, że człowiek może pracować bez wynagrodzenia lub za wynagrodzenie, które wyraźnie nie odpowiada charakteru i intensywności pracy. Według art. 150 KK przez „eksploatację dziecka” rozumie się przywłaszczenie nieokreślonych wyników materialnych (produktów) jego pracy (dochód w postaci dóbr materialnych), a wyłącznie dochód w postaci różnicy między dochodami i kosztem produkcji. Jeżeli osoba nie ponosi kosztów produkcji w związku z wykorzystywaniem pracy dziecięcej, to wtedy dochody przez nią uzyskane są zyskiem rzeczywistym. Należy również pamiętać, że w związku z tym, iż działalność związana z eksploatacją dziecka, które jeszcze nie osiągnęło określonego wieku, jest w każdym przypadku nielegalna. Do kwalifikowania przestęstwa z art. 150 nie ma znaczenia, czy winny zaksięgował otrzymany zysk. Powyższy przepis ustawy karnej odzwierciedla międzynarodowe zasady w tym zakresie. W dniu 5 października 2000 r. Ukraina ratyfikowała

Konwencję Nr 182 dotyczącą zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminacji najgorszych form pracy dzieci. Ten dokument międzynarodowy stanowi, że każde państwo, które ratyfikuje Konwencję podejmuje natychmiastowe i skuteczne środki w celu pilnego zapewnienia zakazu i eliminowania najgorszych form pracy dzieci. Każde państwo sygnatariusz po przeprowadzeniu konsultacji z organizacjami pracodawców i robotników, stwarza lub określa odpowiednie mechanizmy kontroli stanowiące realizację Konwencji.

Wracając do ustawodawstwa krajowego należy zaznaczyć, że art. 155 KK przewiduje przestępstwo polegające na uprawianiu stosunku płciowego z osobą, która nie osiągnęła dojrzałości płciowej. Poszkodowanym w wyniku takiego przestępstwa jest osoba płci żeńskiej lub męskiej, która nie osiągnęła dojrzałości płciowej. Osoby płci żeńskiej lub męskiej, które nie osiągnęły jeszcze 14 lat uważają się za takie, które nie osiągnęły dojrzałości płciowej. Dojrzałość płciowa jest wyłącznie pojęciem biologicznym, którego nie dotyczą czynniki społeczne, w tym zdolności do wychowywania dziecka i materialnych możliwości jego utrzymania. Niemniej jednak przestępstwem nie są stosunki płciowe z osobą, która osiągnęła wiek małżeński (dla kobiet – 17 lat, dla mężczyzn – 18 lat). Wiek małżeński określany jest ustawą z uwzględnieniem zarówno dojrzałości płciowej, jak i rozwoju psychicznego, intelektualnego i socjalnego człowieka. Kwestia osiągnięcia przez osobę w wieku od 14 lat dojrzałości płciowej jest rozstrzygana w każdym konkretnym przypadku na podstawie medycznej opinii biegłego sądowego, która w każdej sytuacji jest konieczna.

Ustawodawca ukraiński przewiduje takie przestępstwa, jak: uchylenie się od zapłacenia alimentów na utrzymanie dzieci (art. 164) oraz złośliwe niewykonanie obowiązków w zakresie opieki nad dzieckiem lub osobą, której należy się opieka lub kuratela (art. 166), a także czyny nieprawne, dotyczące adopcji (art. 169). Sprawcami takich wykroczeń mogą być wyłącznie rodzice, osoby przysposabiające, opiekunowie i powiernicy. Osobą przysposabiającą dziecko może być osoba dorosła o pełnej zdolności do czynności prawnych. Opiekunem i powiernikiem dziecka może być wyłącznie osoba posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych. Jeżeli chodzi o przestępstwo z art. 169 KK, to podmiotem takiego przestępstwa mogą być zarówno osoby prywatne, w tym także osoby, które chcą przysposobić dziecko, przyjąć dziecko w rodzinę w celu wychowania lub stać się opiekunem (powiernikiem) dziecka, jak i pracownicy, w tym osoby funkcyjne organów, zarządów i organizacji, w których kompetencji jest podjęcie decyzji w zakresie adopcji dzieci, przekazywania ich pod opiekę (kuratelę) lub oddanie na wychowanie do innej rodziny.

W rozdz. XIII KK Ukrainy przewidziana jest odpowiedzialność za przestępstwa w zakresie obrotu środkami odurzającymi i innych przestępstw przeciwko zdrowiu ludności. Zaznaczone środki są kwalifikowane jako przedmioty

przestępstw, przewidziane w odpowiednich artykułach, zwłaszcza: a) środki odurzające (art. 305–309, 313–320); b) substancje psychotropowe (art. 305–309, 313–315, 317–320); c) prekursorzy narkotyków (art. 305, 306, 311, 312, 318, 320); d) inne środki odurzające i substancje psychotropowe (art. 305–309, 313–315, 317, 320); e) mak i marihuana (art. 310).

Przestępstwa związane z nielegalnym obrotem środków odurzających uderzają w zdrowie nieletnich i według prawa ukraińskiego są karane bardziej surowo, w tym nielegalna produkcja, przygotowanie, nabycie, przechowywanie, transport lub przesyłanie środków odurzających bez celu sprzedaży (art. 309 ust. 3), popełnione z wciągnięciem osoby nieletniej jest karane pozbawieniem wolności na okres od pięciu do ośmiu lat. Nieprawne wprowadzenie do organizmu środków odurzających, substancji psychotropowych lub podobnych (art. 314 ust. 3), popełnione wobec osoby nieletniej, jest karane pozbawieniem wolności na okres od pięciu do dwunastu lat. Nakłanianie osób nieletnich do używania środków odurzających substancji psychotropowych lub podobnych (art. 315 ust. 2) jest karane pozbawieniem wolności na czas od pięciu do dwunastu lat. Wreszcie organizacja lub prowadzenie miejsc do nieprawego używania, produkcji lub przygotowania środków odurzających, substancji psychotropowych lub podobnych z wciąganiem w to osoby nieletniej (art. 317 ust. 2), jest karane pozbawieniem wolności na czas od czterech do ośmiu lat z konfiskatą mienia. Zachęcenie nieletnich do używania dopingu (art. 323) karane jest mandatem do pięćdziesięciu minimalnych stawek dochodu obywateli niepodlegających opodatkowaniu, lub pozbawieniem prawa obejmowania określonego stanowiska lub prowadzenia określonej działalności na czas do lat trzech, ten sam czyn, dokonany przez ojca, matkę, ojczyma czy macochę, opiekuna czy powiernika, lub przez osobę, która została zobowiązana do wychowania lub sprawowania opieki nad poszkodowanym, jego trenerem, lub osobę, która wcześniej popełniła jedno z przestępstw, przewidzianych artykułami 314, 315, 317, 324 KK Ukrainy – karane jest ograniczeniem wolności do dwóch lat lub pozbawieniem wolności na taki sam okres, jeśli nakłanianie nieletnich do używania wyrządziło poważną szkodę na zdrowiu osoby poszkodowanej lub inne ciężkie następstwa, wtedy takie czyny są karane pozbawieniem wolności na okres od trzech do ośmiu lat.

Nakłanianie osób nieletnich do używania środków odurzających (art. 324), które nie są środkami narkotycznymi, psychotropowymi lub prekursorami, karane jest ograniczeniem wolności do lat trzech lub pozbawieniem wolności na taki sam okres.

Przestępstwami, w których poszkodowanym może być jakakolwiek osoba, lecz których popełnienie przeciwko osoby nieletniej lub małoletniej zwiększa odpowiedzialność karną są: umyślne zabójstwo (art. 115 ust. 2); zakażenie ludzkim wirusem niedoboru odporności lub inną nieuleczalną chorobą zakaźną (art. 130 ust. 3); zakażenie chorobą weneryczną (art. 133 ust. 2);



pozostawienie w niebezpieczeństwie (art. 135 ust. 2); nieudzielenie pomocy osobie, która przebywa w położeniu zagrażającym życiu (art. 136 ust. 2); przymusowe pobieranie narządów (art. 144 ust. 2); branie zakładników (art. 147 ust. 2); handel ludźmi lub inna nieprawna umowa wobec człowieka (art. 149 ust. 2–3); zgwałcenie (art. 152 ust. 3–4); zaspokojenie pożądania seksualnego przemocą w sposób nienaturalny (art. 153 ust. 2–3); sutenerstwo lub wciągnięcie osoby do zajmowania się prostytutką (art. 303 ust. 3–4); nieprawne wprowadzenie w organizm środków odurzających substancji psychotropowych lub podobnych (art. 314 ust. 3); nakłanianie osób nieletnich do używania środków odurzających, substancji psychotropowych lub podobnych (art. 315 ust. 2); organizacja lub prowadzenie miejsc do nielegalnego używania, produkcji i przygotowania środków odurzających, substancji psychotropowych lub podobnych (art. 317 ust. 2).

Ponadto, w pkt. 6 art. 67 KK popełnienie przestępstwa przeciwko osobie nieletniej kwalifikuje się jako okoliczność obciążająca odpowiedzialność. Taka sama okoliczność jest traktowana jako znamię przestępstwa „umyślne morderstwo” z pkt. 2 ust. 2 art. 115. Jednak określenie nie obejmuje osób nieletnich w wieku od 14 do 18 lat (Konwencja ONZ o Prawach Dziecka stwierdza, że „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, podczas gdy w prawie karnym za dziecko uznawana jest osoba w wieku do 14 lat), co nie odpowiada postanowieniom Konwencji o konieczności wzmocnionej ochrony dzieci. Każde wykroczenie przeciwko osobie nieletniej związane jest ze zwiększonym ryzykiem, ponieważ szkodzi fizycznemu i umysłowemu rozwojowi jednostki.

Ustawodawca ukraiński przewiduje odpowiedzialność za dość dużą grupę przestępstw, naruszających prawa i wolności dziecka. Zatwierdzenie tych przepisów jest istotne ze względu na skuteczną realizację polityki państwa w zakresie ochrony praw dziecka. Ochrona karno-prawna praw dziecka odbywa się w celu zabezpieczenia dziecka przed przemocą m.in. fizyczną, psychiczną i ekonomiczną.

Przemoc fizyczną wobec dziecka należy rozumieć jako umyślne, niezgodne z prawem i społecznie niebezpieczne oddziaływanie na dziecko, z wykorzystaniem fizycznych, umysłowych i psychologicznych cech dziecka, poprzez czyny fizyczne lub bezczynność, wbrew jego woli, które powodują (lub mogą spowodować) szkody fizyczne i (lub) psychiczne dziecku, lub stwarzają możliwości do wyrządzenia takich szkód. Przemoc psychiczną wobec dziecka należy rozumieć jako społecznie szkodliwy, bezprawny wpływ na psychikę dziecka, który jest albo ostatecznym celem sprawcy, np. w przypadku groźby morderstwa, lub środkiem przymusu, lub polega na stłumieniu woli ofiary i zmuszenia go do określonego biernego lub aktywnego zachowania.

W odniesieniu do przestępstw przeciwko dziecku i ich kwalifikacjach, należy pamiętać, że przestępstwa przeciwko dziecku są zawsze nacechowane

przemocą. Zgodnie ze „Specjalną częścią” ukraińskiego Kodeksu karnego, przemoc można podzielić na: a) przemoc w przestępstwach przeciwko życiu i zdrowiu dzieci; b) przemoc w przestępstwach przeciwko wolności, czci i godności dzieci; c) przemoc w przestępstwach przeciwko wolności seksualnej i nietykalności seksualnej dzieci; d) przemoc w przestępstwach przeciwko własnym dzieciom.

### 3. KIERUNKI I ŚRODKI ZWALCZANIA PRZESTĘPSTW PRZECIWKO DZIECIOM

Zwalczanie przestępczości przeciwko dzieciom powinno być prowadzone w trzech kierunkach: a) wywieranie wpływu na osobę skłoną do popełnienia przestępstwa przeciwko dziecku; b) ochrona dziecka przed wiktyimizacją, przestępczym wkroczeniem; ukształtowanie osobowości dziecka w sposób, który eliminuje negatywny wpływ i jest w stanie uniknąć lub rozpoznać niebezpieczną sytuację, która może się jej zdarzyć; c) zapobieganie antyspołecznemu zachowywaniu się dzieci.

Bezpośrednie środki zwalczania przestępstw przeciwko dzieciom można usystematyzować w następujący sposób: 1) środki, mające na celu określenie przyczyn i warunków występowania przestępczości przeciwko osobom nieletnim; 2) środki zwalczania przestępczości przeciwko osobom nieletnim; 3) środki zwalczania przestępczości przeciwko określonym grupom osób nieletnich; 4) środki zwalczania przestępczości osób nieletnich.

Główne kierunki działań społecznych i państwowych na rzecz ochrony dzieci są następujące: a) tworzenie warunków eliminujących „bezprizorność” dzieci; b) stworzenie sieci instytucji prowadzących prace profilaktyczne i resocjalizacyjne z dziećmi i nastolatkami; c) wyposażenie takich instytucji niezbędnymi środkami transportu, zakładami medycznymi i bytowymi, a także sprzętem; d) przeprowadzenie kompleksowych badań naukowych nad doskonaleniem metod pracy profilaktycznej z przestępcami młodocianymi; e) opracowanie sposobów aprobacji odpowiednich metod; f) organizowanie przekształcenia i podwyższenia kwalifikacji specjalistów ds. rodzin problemowych, dzieci ulicy i dzieci o zachowaniu aspołecznym; g) przestrzeganie przepisów dotyczących zatrudnienia dzieci; h) rozwój gospodarki, tworzenie miejsc pracy, stworzenie socjalnych i prawnych warunków dla realizacji praw człowieka, w szczególności prawa rodziców do godnego wynagrodzenia w celu zapewnienia odpowiednich warunków dla rozwoju dzieci.

## ZAKOŃCZENIE

Zabezpieczenie i ochrona praw dziecka na Ukrainie to system działań państwowych i społecznych, mających na celu zapewnienie życia pełnowartościowego, wszechstronnej edukacji i rozwoju dziecka oraz ochrony jego praw. System środków społecznych i prawnych, zwalczających przestępstwa przeciwko dzieciom uwzględnia to, że w sferze dzieciństwa istnieją różne kategorie dzieci, które mają zapewnione przez państwo ochronę praw i wolności, niezależnie od ich statusu społecznego, wykształcenia, zdrowia i innych okoliczności. Karno-prawna ochrona dzieciństwa jest integralną częścią systemu ochrony praw dzieci na Ukrainie, którego realizacja w praktyce wciąż wymaga doskonalenia, mimo tego, że wszystkie normy społeczno-moralne i prawne dotyczące małoletnich mają na celu priorytetową ochronę praw i wolności dzieci. Najważniejsze prawo dziecka polega na życiu i wychowywaniu się w rodzinie, która sama jest naturalną podstawą społeczeństwa, co zostało zapisane w ustawodawstwie krajowym oraz w międzynarodowych aktach normatywnych dotyczących ochrony okresu dzieciństwa. Deklarowana troska państwa o dzieci jest ściśle powiązana z niezaprzeczalnym faktem osłabienia autorytetu rodziny i podważenia wartości rodzinnych. Poniekąd tradycyjne ochronne funkcje rodziny zostają zniszczone lub zamienione w przeciwieństwie, tworząc poważne zagrożenie dla niedojrzałej osobowości dziecka. Organy państwowe nie mogą pełnić funkcji rodzicielskich lepiej, niż to mogą robić sami rodzice.

Prawo ukraińskie ustanawia system zabezpieczenia i ochrony praw dziecka: ochrona rodziny i dzieci, stworzenie niezbędnych warunków do wychowania i normalnego rozwoju dziecka, zagwarantowanie praw i obowiązków rodziców i urzędników, obowiązek sprawowania opieki nad dziećmi, odpowiedzialność prawna za naruszenie praw i wolność dziecka, odpowiedzialność nieletnich za popełnianie przestępstw karnych. W systemie środków prawnych, które zapewniają realne istnienie powyższemu systemowi szczególnie rolę pełnią środki karno-prawne.

LEGAL AND CRIMINAL PROTECTION OF THE CHILDREN  
AND IMPLEMENTATION OF CHILDREN'S RIGHTS  
IN UKRAINE

**Summary.** The author on the basis of the applicable Ukrainian law consistently considers the following four issues: 1) the importance of legal and criminal-law protection, as well as defending the rights of the children; 2) international acts and legal acts of Ukraine regarding legal protection and protection of children's rights; 3) the current Criminal Code of Ukraine on the protection and ensuring the rights of the child; 4) directions and measures to prevent crimes against children.

**Key words:** law, human rights, children's rights, criminal law and implementation of children's rights, criminal law and implementation of children's rights in Ukraine

**Information about Author:** Prof. Viktor Hryshchuk – Lviv State University of Internal Affairs;  
e-mail: [vkhryshchuk@gmail.com](mailto:vkhryshchuk@gmail.com); <https://orcid.org/0000-0002-6781-9243>